

БОО-ЧЕПСЕК УУЖЕЛЭЭН

Хамааты Еремеев ныча хөй бооларны, октарны
рыл?

Маана тодаргай хары негеттинип турар.

Улус депутаттарыны Тожу район Советиниң күссөму чоңуку агээртинмес байлаа—арга-ыятын болгаш долган-дыр бойдусту ай-медиңи, балык-байланын база арга-күрлөөлөрүн айыл-талалга, өртөн база төтөглекчилерден камтаалар, каратпаар дээш чамдык тодаргай хөмчөг-дерин кылгып чорууда турар. Ол талазы-биле райкууд-комда тусый комиссияны тургускан. Оон ажал-чоруду-гамын дугайында тусый доктаалды күлөп алган бол-гаш районуңа бүгү девискээрде ажал-агыяларын, бугурагаларын болгаш албан черлерини егерлерин чамгыс аай кылдыр каттыштырған, оон харымсалгалыг кичкилери томуйлаан. Бо бүгүнкү түнелинде чооку үедө ай-медиңи турар черлеринге, сулгага болгаш хө-дүге бойдукса хора чедир, төтөглекчи чоруктар кэ-күзү-биле эвээжен турар апарган. Оон-биле чергелештир бойдусту «ийн буттуг дайынылар» — браконьерлерди чыд эвезинде тура аны-агы хөвиринг бооларын, хөй октары, четкини, кылмал бижиктерин, ай өдүрлерин ажалгаар хөмчөг-дерин болгаш өске-лаа чүүлдерин районун егерлерин болгаш милиция ажалдакчылары иле-редип, хавырған.

Төтөглекчи чоруктарын баш удур илеретип, рейд-лерин уда-дараа чорудуп турар-лаа болза, току черин ай-медиңиге, оон балык-байланын «караа тотайн турар» аныгы кижилер ам-лаа эвээженит турар дээрзин рай-кууском даргазы В. В. Сокум-лаа, милиция ажалдак-чылары Р. С. Бүрүннэй, Н. В. Леонов-лаа чугаалап, сан-бар, фактылар-биле бадтыкп турдулар.

Райкуускомун күштиниң керектер илдэкини кем-керектер истээр талазы-биле оперативтик ажалдакчызы Нодар Владимирович Леоновту удуртууга-биле урустак инспектору, биче лейтенант Юрий Михайло-вич Макаров, милициянын сержанты Леонид Константинович Самбалык олар үр эвес үе иштине чорудуп келген операциянын түне-линде улуг «үүжени» тып-наныр.

Номчукчуларын, мур-жуңга «каандыг үүже, найын тып-наныр» деп айтырып тургустуну ээри чугаакон. Улуг үүжени кижи болза тайгада-ла деп боодар бөл-вас. Чок, чүгө тайгада эвес, харын район төвү Тоора-Хем суурда безин ындыг «үүже» бар болуп турарын үстүнде адааным эрге-хоойлу черин ажалдакчылары дун-хун дивейн ажалдап тургаш иле-реткени ол-дур.

«Үүже» дээрге ай-мен, ба-дын-байла деп бодай бер-бенир, эштер. Ол дээрге бойдустун хайыра чок дай-ыныры — ийн буттуг бөрү-дөрүнүн — ат-хөмчөгү — боо-монгу-дур.

Оон эвен кым деп боодар силер?

Ол дээрге — Тоора-Хемниң бот-орунга-чарылгалыг ту-дуг-монга үчүстөгүңү «Зил» чолаачызы, ук бугу-дүлгө «багай эвес ажал-дала турар» кижилерин би-рээни Юрий Александрович Еремеев-тир.

Ок-боо, ай-мек кырар эт-хөмчөгү талазы-биле Току-да база бир «оюкчаларын» би-рээни ол-дур. Ол моон мурунда Тожу райкууско-мунга чолаачылап тургаш, оон даргазы турган Савин болгаш оон-даа өскелер-биле «айыл-талалга», ук черин ай-мек кырарларын ам-ду-кууда дык-ла шпигеэлди ал-келген дээрин ай чамгыс эвес. Еремеев биле Савинге Кызылдан эрге-чаргыра туткан чамдык даргалар көзү турганын бо херекти иле-п турар ажалдакчылар билер. Ону Тоора-Хемниң чамдык муртакчылары-лаа бадты-кан турар.

Хамааты Еремеевтин улуг «үүженинде» чүу барыл? Ам ону кезектеп тургаш чамып көрөдүйлөр.

Араалыг болгаш анаа «ТО3-11» деп ийн боо, 12 болгаш 16 мм калибриниң адыр ийн дүүрге, 28 мм калибриниң чамгыс адыр дүүрге, 7.62 мм калибриниң СКС хөвириниң чамгыс адыр дүүрге, 16 мм калибриниң бир боо болгаш ай боолар кыраа-нына ийн чамы, «Барс» деп улуг боону дураны, сыын кыйгырар кылмал амьрга амдызында бар болуп тур-вар. Оон анында, ук хамааты аны дүңгү эулерге чыры-дып, боолары-биле чыры-дан хоолдайын кылган га-логенин проекторну, «УАЗ-469» машинанын кы-дын фараларын, чүвэ ма-шинанын болгаш мото-циклди чырылар спина-ларын чалбаа-биле ажаллап турган.

Милиция ажалдакчылары Еремеевтин бажыныдан бо бүгү-биле катай 5.6 мм калибриниң 2800 отку, ка-рабинге ажалдакчы-биле тыпкан 46 автомат онта-ры, ТО3-12 боонук оң су-гар ийн «магезини» (боона будуңга чорур), боо болгаш оң халтарын база бир кыл-мал бижикти тыпканын. Оон анында, үш четкини, до-наарда юткан 200 литр бен-зиниң база «УАЗ-469» ма-шинанын бөлөк тыпканын артык ча ийн «чалгыны» мнла бар болган. Чор-чүртүк ай-менин, ба-лык-байланын төтөг-лөрүн-ге улуг когаралды хамааты Еремеев чедирип турган дээрин моон илден. Маана

болгаш өске-лаа хөмчөгүлери каймын ап тура-

хөмчөгүлери үедө милиция ажалдакчыларынын боттарыны ажаллаптар албан чериниң моторлук хөмчөгү безин чок. Хемени тып-наныр ындыг бе, азы оон ор-танын улугу конугу бе? Бо талазы-биле республиканың Иштиңи хөмчөгү министр-ствозуну харымлап турар удуртукчулары иңизинг сапкыры чугула.

Кус келген, Чамыл бау-гаар бо үедө Току районче хөй туристер, аян-чорукчу-лар, каттаан, тооруктаан кижилер болгаш анаа-лаа чоруп турар улустун саны хөй. Үчүнчү-лаа оларнын аразында оораланын, кем-хөмчөгүлүлүлүп чоруп турар кижилер база бар. Чижээ-дээрге, Кадыр-Адыр фер-мазында ийн кадарызы Са-рип-Хува Даржаанын улуг боозун Кызылдан суг оруу-биле келген болук оорлар алган. Оон ителген чору-дуп турар.

Бо наш чикентерди та-гаш көргөс, бо хүннерде То-жунуң ай-мени, оон курлавыр байлаа бөдүүн и-жилерге, нелиц-үңнүң сал-гадарына хамаарып.

Виктор КАРА-САЛ.

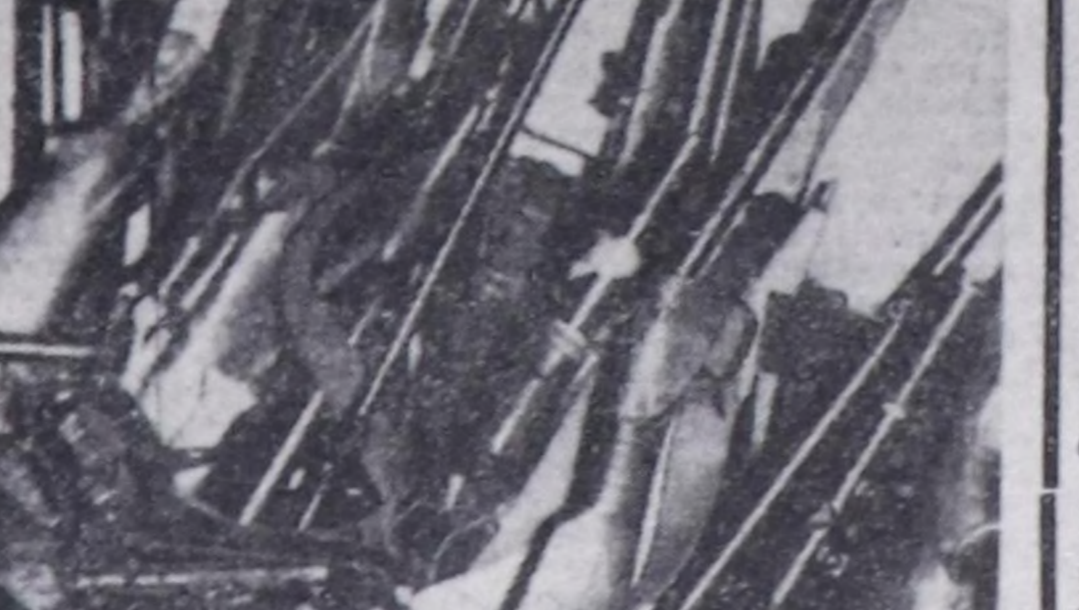
ЧУРУКТАЙ: милициянын улуг лейтенанты Р. Бүрүннэй мачын С. Даржаа-биле чугаалап тур-райды, хамааты Ю. Еремеевтин шымакта чыккан чөптөс.

Редакцияга кандыг-лаа ча-гаалар келир. Ол көзү туур-чагаларнын авторларынын чамдыктыр өөршүрү маң-найын илереткен, бир ча-мыктыр ажалга-лайла бар болуп турар четкестерин сой-галар бижиктеп, бөтүлдүр. Ылангыч шүгүмчүлүгүг чагаларнын соо-биле чоруп, ында айтыккан чүүлдерин алыры-биле чагааның ным-биле чороруу — солун ажал-дакчыларынын хүлээлгези. Чүге дээрге чагааның ар-тында кижилер, оларнын сал-ым-чоду, ат-адары, арын-туур туруп турарын жури-дилер эки билеп турар. Ын-чангаш шүгүмчүлүгүг ча-гааларын илеп, хынал алы-ры-биле республиканың ра-йонларыне болганчк-ла айтканы-даа уктуруус ында.

Бир чагааның изи-биле Хову-Аксы суурга четтим. Ук чагааның угназын маана кыскасы-биле кинерге мын-дыг: «Сөөлүгү үедө сеткиле таарышкы чүүлдер бар алабайн. Бистин суурда ил-орус дымдыг хөй чоң көкүк чоруп турар. Ол көкүк чоруп турар кижилерин «ты-валар бисти үндүр сымыр-тур» деп сестерин чеже-лаа дындыдым. Чурттап олурган бакы-балтадын броньпа турар. Гаражын, огуорун, хаван, дагаа мааазын са-дып алган кижиге бажынын броньпа берип турар. Ба-жынынын 2500—3500 ак-шата салып турар. Ындыг кижилерге Дербеёв, Ново-селецке, Рукын, Глухов, комбинат директорунуң ора-лакчызы турган Петренко, директор турган А. Го-ликков, директорунуң өмүч хөмчөгүсүнүн ийнчаар самчылдап, кара туразында аажылдап турарга болур бе? Сөөлүгү үедө комбинатта кадр-лар, спецнальдер чедилес. Бо бажынынын чалаттырып келген спецнальдерге берсе? Бүгү намындала ажаллап келген күч ажалдыг хоочун-нарныга ол бажынынын берсе. Хөй аян-тодуг Иван Чудажык, Галина Валчийа, Валентина Көк чамгыс өрзө-лүг сымнарылып оор. Бо бүгүнү комиссия дүргө каап кылган «Шян» содуңга чы-рыларын үдүү-биле илдилем» деп, автор бижээм.

Бир дугаар уктурушкан кижик чагаанын автору. На-мы ажалдап турар эш-өөрү-нүн илдезин биле чагааны бижиктин автор бадтыгар болду. Чагаана хамааргычар

Авторнуң фотолары.

Тыва дыл дугайында айты-рылгар сөөлүгү чылдарда чиди-биле тургустунуп, келир үедө оң чидирбизиниң тала-зы-биле санал-оюмдар пар-лалгала көдүргүчүлүгү туур-апарган. «Тыва чугаа кул-турасынын чүгө-айтырыл-ганы» деп өртөм-практиктик конференциянын сүмелеринде бистин тэрэң дылымысты улам ийаи аякжуудун хай-мал чөмчөгүлери тодарымын айткандым. Оон эртенден бээр алың үр болу берди. Ол сорулгага дүштүр тыва дымдыг биске күрүңе дымды кылдыр күлөп айыр дугайында Хоойлу тэлевидение айтканым. Ол база солунга парлалгандым. Чоңга чарлаан ол тэлевидение Хоойлу бау-гаар тыва дымды келир үедө камгалаары болгаш сайы-радымы көрдүм. Бо аразын-да ону боттадырымын тала-зы-биле боттук ажаллар шоолугу-ла тода көүзүлөп турар. Дымды дугайында хоойлу чүштүк кылдыр ба-зыныр дээди Советтин сессиязында негеттинип тур-ар.

Хурал-суглаага илеткел кылгыр, санал-оюл бээр, хөй-ийини черинге чү-ве чугаалаары бодамчалыг, улгер-чижек болур журулуг. Бо чүдүлдү чамдык удуртукчу эштер сагымас боор-дур. Кай-мы хамаарчыка эдил-ле ту-рар. Маана хөй-даа эвес, чамгыс-ла чикентен көргү-зөйиң. Чыраа-Бажы суурга профлактиктиг ажаллар кий-лп чораян комиссия кижил-гүнериниң даргазы, районун иштөө керектер калдызын назарлаптыны оралакчызы В. О. Куларын илеткелде «хайнык» сестер хөй болган. «Уголосный хөмчөгү», «Ро-ростов», «Крозжа», «На-солован», «Повреждение», «Позоможиния», «Убийство», мнча-мнча дээш-ле, азылдар орус, тыва сестерин холааш турдукаан, бир домакка бир-ле орус сесту кожа тыртп аар. Дымнарга аар, калдай. Димнакчылар илдил сестерин эки билкесекес. Келээ тыва ала-мелер-даа бар болгай. Орун-каан көргүзүксүн эбуургач чугаа улуска чедиртп эвези билдиртп.

Оон ийаи төптүн-даа, нө-дөжин-даа улуг-биче албан-дужаалдыг даргалары, эрге-дукан удуртукчулар чугаа калдык-ла «көбөк» партия-нын, райком партияны усту-новкасы суг дилеп, чамгыс келке шалтырган дег, чамгыс чаан сестерин каттап-ла ту-рар. Бажын орусчулд, соон тыважылды турар. Ону пар-тия обкомуну, партия рай-комун айтыкшымын дие. Ра-дио, телевидение корреспон-денттеринде-лаа чөвөңдиз тываалар чоруктар бар.

Көккү агитацияда чаарты-ган, эде бижиктенген чүве көүзүлөс, чоң-тур. Совхозтар, контроларында сан-туңгер, стенилдерде, ажиктерде чар-ладалары бакса-сокка орустан бижинишкан. Кымыллы авто-вокзалында, аэропортта тыва-лап бижин чүве чок. Хоорай, суурлар, черлерин тыва ат-тар экскртин, автобустар,

Бот дугайы тэрэң тыва дымдын күрүңе дымды бол-дулар, оон арыг, байлак сай-ыралы дээш саналган, деткип база сурталдап турар мен. Ынчалдаа төрөк өйгөң хөккө шалтырган дег, чамгыс чаан сестерин каттап-ла ту-рар. Бажын орусчулд, соон тыважылды турар. Ону пар-тия обкомуну, партия рай-комун айтыкшымын дие. Ра-дио, телевидение корреспон-денттеринде-лаа чөвөңдиз тываалар чоруктар бар.

Бижиктерге уктурушкан кижик чагаанын автору. На-мы ажалдап турар эш-өөрү-нүн илдезин биле чагааны бижиктин автор бадтыгар болду. Чагаана хамааргычар

«хаваанда» соора-моора «Ша-гонар», «Чапан», «Чира-Ба-жи», «Суг-Холь» деп-ле му-дурлавышкан хөвээр-дур. Ону солунунага чеже бижиниш дээр. Эвээш-биче-лаа болза, эдилелериниң дыкча чогуур. Тоомча чок чорук артшыаан турарга тааржыр бе?

Албан черлериниң органи-зацияларын, бугурагаларын аттарын ийн дымды көккү чараш кылдыр шың бижир керек. Көдөжин келген чоң Кызыл хооранын чамдык бугу-дүлгө черлериниң аттарын билбес-лаа, тыппас-лаа Ма-газин «Молло», «Мясо» Ма-газини мурунга «Суг», «Эт» деп бижиме, чоң ийн сесту билер апаар. Магазиндерге бараан аттарын база ийн дымды бижирип чугула.

Черле мнчангаш оочулуруп-ку дег улгерлерин сестерин оочулазын хөвээр адал, бижип чамгыска экя. Чижээ, ВЛКСМ — БАЛК, проф-союз — профнальде, мнча-лаак, пустькын — хаг, ба-дан — кылбыш — суг эде оочуларын тываызы ажал-лаары чогуумчыл. Солунгар чамдыкта орун-даа бижип бээр чорду. Чамдык албан-дужактары, эрге-чукагынан, ча-ла-лаа терминын ийн кайы-мын-даа адал турар апарган. Чижээ, аямы — министро, саямт — министр, кожуңу — район, мам — партия дээр шыкша. Моңу тыва терми-нонга шиктирилээр негеттинип турар. Дымдын чамгыс аай негедделерин сестерин тургураар, ажаллаары чугула деп боллар мен. Бургуңу амдыралыг хөргөлдөңдиз аш-чөк айманын (ылаңкы ак чөмчөгү), өңгүлү эт-хөмчөгү, эт-селин, илд-хептин, аал-аймак төрөл-лөргүдү, мал-маганын назы-бар айым-биле, эм ойт, үдүштерин чингине аттарын чып бижип, ажай-төпкө өөредир чугула. Солунгарга булдувар тургу-зуп болгай. Мында тыва дымды курлавыр байлаа хөй деп билсе чорур. Ол шыкша

Тыва дымдын эрги орфогра-фияларын байдымды тур-гаш, пунктуацияны эдилкел-биле катан чараты чың ү-дүрери тоң чугула боом турар. Тыва-моол-даа словарын удуртуп болгай. Черле пед-агогыны, географияны, даа, эртенер словарын удур-дери күзөңгү. Оон ийаи тыва дымды номнарны жоары-тааны бисти дүвүрдэп турар. Урууларга таарышкан тыва, «өмүк» номнар мнчанга чөк. Ном чүдүрер тер бот-орунга чарылаага саллап алгаш, анык чогаалчыларын, чогаалчыларын шоолуг үдүрбөстүн. Эң чугула эрги-даа, чаз-лаа чечен чогаал номна-ры көвүздөткөн. Амыктарымыс, өөрөңкүлүлүлүк тыва дымды ном номчувай турар, оларнын нандыг-ла-бир чыл-даган-биле сонуургалы өшкөн, номчулгаже сундулаа чөк апарган. Оларын хандик-чылар солун номнар хөккөн. Ном, чогаал номчуваксы дыл, чугаалык, угна-мелерде тыва канчал саймыраары. Бөрө-дигле-лаа, чечен чогаал-лаа номнарны тыва дымды аба-дыр хөмчөгүлери алыр пар-ладалаан негеттинип турар.

Биста чөмчөгү чүвө чоң бо-лур. Эртендер-даа, чогаал-чылар-даа шынарлыг бижирип чү илеп турар.

Тыва чалай чачылдарын кижилдикте хөргөңө, дымга, чогаалларга ажаллаары, көр-гүдери эң чугула деп санаар мен. Бо буту айтыктыган чүүлдерин үстүкү албан чер-лери тоомчалык кичеңдиге ал, эвээштик хөмчөгүлери алып болза, эде тургустунушкуну хөргө болбос депле! Оон-биле калы хөй-ийаи болгаш дымды айзы болур кижиге бу-рулу өзүр баг боюн, демки калдып, тыва дыл болгаш бижикти урам ийаи сайырады-ры күзөңгү. «Тыва дыл» ний-тиллин тургураары деткир мен.

Осур-оол МОНГУШ.
РСФСР-нин школарынын алдарыг башкызы.

Чагааның изи-биле ЧҮГЛЕ АЖЫЛДАП ТУРАР КИЖИЛЕРГЕ БЭЭР

Редакцияга кандыг-лаа ча-гаалар келир. Ол көзү туур-чагаларнын авторларынын чамдыктыр өөршүрү маң-найын илереткен, бир ча-мыктыр ажалга-лайла бар болуп турар четкестерин сой-галар бижиктеп, бөтүлдүр. Ылангыч шүгүмчүлүгүг чагаларнын соо-биле чоруп, ында айтыккан чүүлдерин алыры-биле чагааның ным-биле чороруу — солун ажал-дакчыларынын хүлээлгези. Чүге дээрге чагааның ар-тында кижилер, оларнын сал-ым-чоду, ат-адары, арын-туур туруп турарын жури-дилер эки билеп турар. Ын-чангаш шүгүмчүлүгүг ча-гааларын илеп, хынал алы-ры-биле республиканың ра-йонларыне болганчк-ла айтканы-даа уктуруус ында.

Бир чагааның изи-биле Хову-Аксы суурга четтим. Ук чагааның угназын маана кыскасы-биле кинерге мын-дыг: «Сөөлүгү үедө сеткиле таарышкы чүүлдер бар алабайн. Бистин суурда ил-орус дымдыг хөй чоң көкүк чоруп турар. Ол көкүк чоруп турар кижилерин «ты-валар бисти үндүр сымыр-тур» деп сестерин чеже-лаа дындыдым. Чурттап олурган бакы-балтадын броньпа турар. Гаражын, огуорун, хаван, дагаа мааазын са-дып алган кижиге бажынын броньпа берип турар. Ба-жынынын 2500—3500 ак-шата салып турар. Ындыг кижилерге Дербеёв, Ново-селецке, Рукын, Глухов, комбинат директорунуң ора-лакчызы турган Петренко, директор турган А. Го-ликков, директорунуң өмүч хөмчөгүсүнүн ийнчаар самчылдап, кара туразында аажылдап турарга болур бе? Сөөлүгү үедө комбинатта кадр-лар, спецнальдер чедилес. Бо бажынынын чалаттырып келген спецнальдерге берсе? Бүгү намындала ажаллап келген күч ажалдыг хоочун-нарныга ол бажынынын берсе. Хөй аян-тодуг Иван Чудажык, Галина Валчийа, Валентина Көк чамгыс өрзө-лүг сымнарылып оор. Бо бүгүнү комиссия дүргө каап кылган «Шян» содуңга чы-рыларын үдүү-биле илдилем» деп, автор бижээм.

Бир дугаар уктурушкан кижик чагаанын автору. На-мы ажалдап турар эш-өөрү-нүн илдезин биле чагааны бижиктин автор бадтыгар болду. Чагаана хамааргычар

Комбинаттың директору тур-ган А. Голикковтуң бажыны-нда гидрометаллургия тетиге ажалдап турар Степан Эртнинин өг-бүдөзин чурт-тадып каан бис. Олар ында түр керээ-биле чурттап оорат. Чүтү дээрге А. Голикковтуң өг-бүдөжиниң чамдык кижиге гүнери чурттап олурган бажынында үндүр бижикти албаан бооп турар — дээш, күтүскөн дарганын бадты-кап чугаалаар чугааы-ла хөй болду.

Комбинаттың дагылы-рын ажалче омончуларга үдөңдү алааш, ажалында че-дирип турар бис деп, төп со-дуңну корреспонденттерине комбинаттын чаа томулга-кан директору А. В. Мень-шиков итергээ берген кижиге болгай деп билер бол-гаш, оон мындыг айтырмын салган мен.

— СӨТА-нын корреспон-дентини В. Даниленко деп кижиге уктурушкан, ындыг харыны берген ийн силер бе, Алексей Васильевич?

— Ындыг кижиге маана чо-раан чүве харын. Ол кижиге будуңга уктурушканым шын. Корреспондент-биле шуут өскө чугаа кылган кижиге мен. Автор эмни эрттир хөөредип каан чорду. Ындыг чугаа нажанд-даа анаа чугаа-лаваан мен. Ажилдыныры-высты ажалче чорудаа омончуларга каан-даа үде-ди көрбөз бис — деп, ди-ректор кайган чугаалады.

— Улустуң хөөредип чуга-алаары база көмчүлүгү апар-ган шаг-дыр ийн бо — деп, ол уламчылдым. — Чурттап олурган бажыны ычча ашкыа сардымаш барган деп чугаа-ны бодум безин дыныаан мен. Хөккө кырында ындыг өвөс. Боттарынын тулуп алган гаражын, тартып алган огуорун салдыкша, көкүк чоруткан кижилер бар ха-лам. Тываалар орус дымдыг хаммааларын үндүр сымы-рып турар деп чугаа база ба-рымда чок. Төп солунгарда бижик туурар Тыва дугайы-нда чүүлдерин база көмчүлүгү турар мен. СӨТА-нын кор-респондентини В. Данилен-коңуңуң чүүлүнде бистин ко-мбинаттың директору дагы-тып алгаш, ажалында че-дирип турар бис дээш шын эвес чүве-дир. Ындыг чүвө биске турбаан деп, күтүскөн дар-газы чугааың уламчылдым. Декрет шалдык туруп тур-вар хөвөңдиз кижилерини бажынынын хоойлу болгаш броньпа кааны шын чүве.

— Тыва дыл дугайында айты-рылгар сөөлүгү чылдарда чиди-биле тургустунуп, келир үедө оң чидирбизиниң тала-зы-биле санал-оюмдар пар-лалгала көдүргүчүлүгү туур-апарган. «Тыва чугаа кул-турасынын чүгө-айтырыл-ганы» деп өртөм-практиктик конференциянын сүмелеринде бистин тэрэң дылымысты улам ийаи аякжуудун хай-мал чөмчөгүлери тодарымын айткандым. Оон эртенден бээр алың үр болу берди. Ол сорулгага дүштүр тыва дымдыг биске күрүңе дымды кылдыр күлөп айыр дугайында Хоойлу тэлевидение айтканым. Ол база солунга парлалгандым. Чоңга чарлаан ол тэлевидение Хоойлу бау-гаар тыва дымды келир үедө камгалаары болгаш сайы-радымы көрдүм. Бо аразын-да ону боттадырымын тала-зы-биле боттук ажаллар шоолугу-ла тода көүзүлөп турар. Дымды дугайында хоойлу чүштүк кылдыр ба-зыныр дээди Советтин сессиязында негеттинип тур-ар.

Хамааты Еремеев ныча хөй бооларны, октарны
рыл?

Кадыкшыл — байлаавыс ВИТАМИН-НЕР

Угаан-сарыл болгаш күш-ажылы арга-шинээни чогуур денелерге тургузарына витаминдерини ролю...

ТЫВА ТӨӨГҮЗҮН ӨӨРЕНИРИНГЕ АЖЫКТЫГ АЖЫЛ

1989 чылдың июнда ЮНЕСКО-нун күөскөн чөвүленини хуралы моол удусту «Моолдарнын ыдыктыг тоожулаа» («Сокровенное сказание монголов») деп тоогутууга чогуулаа...

делегейни бижимел тураскалдарында аана домейле-жир хире чогаал чок, моол курүңүзүнү тургустунганын «чыл демделгели» «тоөгүзү-даа» бооп болур...

Тас, Бачкиги — деп улустарнын турганын ук чогаал база баштык турар. «Ыдыктыг тоожулаа» Топ Азиянын база Саян Алтайнын ортааы вектер үезинин тоөгүзүн өөрениринге 13-14 вектерде Моолга чорайт...

ЧАРЛААДАР БЮРОЗУ

АВГУСТ 15 БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН 8.30 12.00 мүнута. 8.35 «Степачниково суур база оон туртатчылары»...

Юранның дурюязы

Хемчик баянча малчын кижи ССРЭ-нин Чурукчулар эвиделиниң кижигуну апарган болза...

Хадмыралаа караан чаам. Юранның дурюязын ачаам Сеиден Хемчикке сураганаан эзер чазар шевир кижилерниң бирөөнү турган.

«Сибириниң даны», «Чырып турар дашта» болгаш оон даа өскө Бүтү-эвиле, республика мергелиг делгелерге хой уаа киришкен, уран мергелин икдине бижик сарар сибикинин литва эжим сонуурган шаг болду.

Хадмыралаа караан чаам. Юранның дурюязын ачаам Сеиден Хемчикке сураганаан эзер чазар шевир кижилерниң бирөөнү турган.

Хадмыралаа караан чаам. Юранның дурюязын ачаам Сеиден Хемчикке сураганаан эзер чазар шевир кижилерниң бирөөнү турган.

ЭГЛИН КЕЛБЭЭН

Амь-хуунуң амьдыралың дугайында чагаалаажыга теманыңа парлаан чүүлдерни номчаш, кижиниң салгыш-сеткил дүвүрэй бээр чорду.

Номчукчунуң баштайгы чагаазы

Кажан бичин кижилд болур деп барганмыста, ол мени кагаш чорупкан. Сураан дыйнаарымга, бир танымарым уруг-биле чоруп турган.

КИНО

Кызылдын № 1 профтехучилищениң филмааларына мал дегерсениң талазы-биле мергезилдерге өөренип адырып күзүн кижилерни 1990—1991 өрөйдөгө чыккан да күлээп аргасалары «Тыва эл-чүт үстүр» каттыкчылыктын чарлаан тур.

ЭЗЭН ЧИНГИС

Шериг сургуулу кылыраа, бодум кыздар, чок чанына турар мен. Оумунуң туду-чуушунгары кирерде ша-гирлериниң мурунуга чорур кижин мен. Мооң уламындан мен чеди чыл дургузунда улуг үдө-хавыяны бугу-руп, делегейниң чонун чангыс күрүңгө каттыкчырым.

«Мия бодум аш-чемни ыңча дыйа хергелгес ужурунда болга эзен силерге барган боп шылгас, доктаган чегирме барып, бичин аас деп алдырын күзедим» — деп айткан.

«Мия бодум аш-чемни ыңча дыйа хергелгес ужурунда болга эзен силерге барган боп шылгас, доктаган чегирме барып, бичин аас деп алдырын күзедим» — деп айткан.

«Тыва систем» эртем-техниктиг топ школага, техникумга азы институтка англи дыл өөренип турган аныктары даштык персоналдарга амыктыларды дүргөтүп күрүстү азыктанып турары дыйнадып тур.

«Тыва турст» каттыкчылыктын дараазында маршуттарниң путевкалары таралуп турарын чарлап тур:

Кызылдын № 1 профтехучилищениң филмааларына мал дегерсениң талазы-биле мергезилдерге өөренип адырып күзүн кижилерни 1990—1991 өрөйдөгө чыккан да күлээп аргасалары «Тыва эл-чүт үстүр» каттыкчылыктын чарлаан тур.

«Мия бодум аш-чемни ыңча дыйа хергелгес ужурунда болга эзен силерге барган боп шылгас, доктаган чегирме барып, бичин аас деп алдырын күзедим» — деп айткан.

«Мия бодум аш-чемни ыңча дыйа хергелгес ужурунда болга эзен силерге барган боп шылгас, доктаган чегирме барып, бичин аас деп алдырын күзедим» — деп айткан.

667000. Кызыл хоорай, Красноармейская, 100 Редактор В. Ф. ЧАДАМБА

ТЕЛЕФОННАРЫ: ● резактор — 3-43-34; ● приемная — 3-34-26; ● карымысалдыг секретарь — 3-34-92; ● ораакчылар — 3-45-93; ● редакция чымырлары — 3-36-82; ● редакция чымырлары — 3-34-57; ● спорт түргүтүү — 3-34-98; 3-41-23; ● культура — 3-39-15; ● информация — 3-39-03; 3-34-39; ● ораакчы — 3-34-93; ● корректорлар — 3-37-11; ● үндүрүкчүлөр — 2-27-41; ● солун келбей бар-газда — 2-32-75; ● бухгалтерия — 3-43-41;

Чылда 300 катап үвер Хемчээл 2 пардалга амазы Тиражи 28000 экв. Тыва АССР-ниң Ном үндүрер мер. полграфтия болгаш ном салынып херектериниң талазы-биле күрүне комитетиниң типографиясы Кызыл Шеткинни болгаш Красночесно күдүмчү, бажы № 1. Чыгыш № 468.